

לקראת שבת, מטות-מסעי תשע"ז

גאולת דם

הרב ירון ניסנהולץ

פרשיית ערי מקלט חושפת בפנינו היבט אחד מדרך טיפולה של התורה במקרים חריגים בחברה, ובהקשר של פרשייה זו – בהריגה בשוגג. פרשנים שונים דנו בשאלה מה מטרתן של ערי המקלט, ומדוע נצטווה הרוצח בשגגה לברוח לעיר מעין זו. מתוך השוואת המופעים השונים של פרשייה זו בתורה (בפרשות משפטים, מסעי ושופטים) עולה שיש שלוש מטרות מרכזיות לערי המקלט. מטרה אחת היא של עונש לרוצח, כדברי ספר החינוך (מצווה תי): "לפי שעון הרציחה חמור עד מאד שבה השחתת העולם... ראוי למי שהרג אפילו שוגג מכיון שבאת תקלה גדולה כזו על ידו, שיצטער עליה צער גלות ששקול כמעט כצער מיתה שנפרד האדם מאוהביו ומארץ מולדתו ושוכן כל ימיו עם זרים". מטרה שניה באה לידי ביטוי בפרשת השבוע שלנו מסעי. התורה משתמשת כמה וכמה פעמים בביטוי "כופר נפש", והעולה מכאן הוא שמנוסת הרוצח ויציאתו לגלות מהווה סוג של כפרה – לרוצח עצמו ולאוהמה כולה. המטרה השלישית מופיעה בפרשת שופטים "פֶּן-יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי-יִחַם לְבָבוֹ וְהָשִׁיגוּ..." (דברים יט, ו). מתוך דאגה לרוצח שלא יפול לידי גואל הדם, יצרה התורה עבורו אזור מוגן שבו אסור לפגוע זו.

בהקשר של המטרה האחרונה ניתן לשאול, מדוע התורה נותנת לכאורה לגיטימציה לגאולת דם? מדוע אין התורה אוסרת באופן מפורש על קרובי המשפחה של הנרצח לגאול את דם קרובם, ותחת זו מתרכזת בהגנה על הרוצח? תשובה מרתקת מביא שד"ל (שמואל דוד לוצאטו, איטליה, מאה י"ט) בפירושו לתורה: "והנה בדורות הראשונים, בטרם יהיו העמים מסודרים תחת מלך ושרים, ושופטים ושוטרים, היתה כל משפחה נוקמת נקמתה ממשפחה אחרת... והנה כשהיתה הרציחה בזדון, יתכן להשקיט את הגואל, כי יאמרו לו: הנח להם לשופטים, הם יחקרו הדבר, ואם בן מות הוא ימיתוהו; אבל כשהיתה ההריגה בשוגג, לא היה אפשר להשקיט את הגואל... והדעת הזאת לא היה אפשר לעקור אותה בבת אחת, וראתה החכמה האלוקית שאם יהיה גואל הדם נענש מיתה בנקמו את קרובו הנהרג בשגגה, עדיין לא ימנעו כל הגואלים ולא רובם מעשות נקמת קרוביהם, ועל ידי זה ירבו הנהרגים ללא תועלת... לפיכך מה עשתה התורה? הניחה זכות לגואל לנקום מיתת קרובו, אבל קבעה מקום מקלט לנוס שמה הרוצח, ולא יוכל הגואל לבוא שם ולהרגו". כך מסביר גם הרב קוק את הסיבה מדוע התורה לא ביטלה את מוסד העבדות באופן מוחלט, ותחת זה הגבילה אותו בהלכות שונות, על מנת לפתח את עולמו המוסרי של האדם באופן איטי אבל בטוח ושורשי. התורה בחכמתה מבינה שחינוך המין האנושי דורש תהליך ארוך, ורק באופן כזה יתעלה העולם ויגיע ליעודו האלוהי.

